

Nagykőrös a Tanácsköztársaság országvédő küzdelmében

Münnich Ferencet az április 16-án megindult román támadás után, április 19-én nevezték ki a Vörös Hadsereg VI. hadosztályának politikai biztosává.¹ „Nehézséget jelentett a hadsereg fegyelmének helyreállítása [...]. A csapatok annyira lezüllöttek, a fegyelem annyira meglazult, hogy Kőrös mögötti állásokat feladták és feltartóztathatatlanul özönlöttek a Tisza mögé. Csak friss csapatok harcbevételével lehetett volna megállítani őket, ilyenek azonban a fronton nem voltak. A keleti hadsereg parancsnoksága a hadosztály gyülekezési pontjául Nagykőröst jelölte ki. Itt azután sikerült helyreállítani a hadosztály haderejét és megkezdeni a csapatrészek kiegészítését. [...] Már május első napjaiban az egyik dandárt a tiszai átkelések megfigyelésére toltuk előre. A másik továbbra is Nagykőrösön maradt. Ezt az időt felhasználtuk a csapatok továbbképzésére és politikai nevelésére. Naponta rendszeres katonai gyakorlatok folytak. [...] Ezeknek az intézkedéseknek már akkor mutatkoztak az eredményei, amikor a hadosztályt Salgótarján védelmére kellett Budapesten keresztül átadni. A felvonulás a legteljesebb rendben folyt le, s a felújított hadosztály az első harcokban megmutatta, hogy a tiszántúli visszavonulás által előidézett zűllést kiheverte. Ugyanakkor teljes rendben folyt le a hadosztály átcsoportosítása Kecskemét környékére, amikor a hadsereg-parancsnokság a balkáni francia hadsereg támadását várta ebből az irányból [...]” – írja visszaemlékezésében Münnich Ferenc.²

A demoralizálódott Vörös Hadsereg tehát Nagykőrösön került megregulázásra. Münnich Ferenc 1919. április 19-től működött Nagykőrösön, parancsnoksága a Hétvezér utca és a Ceglédi út sarkán álló Beretvás-féle kúriában volt (Ceglédi út 6.). Az Arany János Református Általános Iskola falán elhelyezett vörösmészkkótábla emlékeztet arra, hogy 1919 áprilisában ott szervezték a 31. vörös gyalogezredet, amelynek parancsnoka dr. Pogány Kálmán volt.³

Pogány egyik barátja és harcostársa, Forgács (Fischer) Béla – korábban a Monarchia hadseregének hadnagya -, meggyőződéses kommunistaként csatlakozott Pogány Kálmán hadtestéhez. Visszaemlékezésében nagykőrösi és kecskeméti eseményekről is beszámol: „Stromfeld Aurél vezérkari főnök utasítására, Pogány Kálmán a 31-es gyalogezred megszerzéséhez és felállításához kezdett, majd ennek befejezése után átvette annak parancsnokságát. Az ezred székhelye Nagykőrös volt. Nagyon örült, hogy olyan ezred élére állhatott, amelynek állománya a viharsarok szegényparasztjaiból, temesvári és aradi munkásokból tevődött össze. Az egyik század csongrádi és Duna–Tisza közti zsellérekből és kubikusokból

1 *Hetési Tibor*: Dr. Münnich Ferenc. In *Három forradalom hőse*. Münnich Ferenc válogatott beszédei és írásai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 8–10.

2 *Münnich Ferenc*: A proletárosztály hadserege (1921). *Hetési Tibor* i. m. 75.

3 A gömöri Pelsőcön született 1882-ben (édesapja Páchl Viktor MÁV-tisztviselő). Egyetemi doktori művészet-történész diplomát szerzett 1907-ben Budapesten. A kommun elején Lukács (Löwinger) György népbiztoshelyettes munkatársaként működött, az általa megszervezett Művészeti és Múzeumi Direktórium elnöke és a muzéális műkincseket szocializáló bizottság vezetője volt. A háború kezdetekor a Vörös Hadsereg 31. gyalogezredének dandárparancsnokává nevezték ki. A bukás után letartóztatták, 1920-ban elbocsátották a Szépművészeti Múzeumból, ahol művészettörténészként, múzeumőrként dolgozott. 1945-ben rehabilitálták, s kinevezték minisztériumi államtitkár-helyettesnek, majd a Szépművészeti Múzeum főigazgatójaként dolgozott nyugdíjazásáig. 1951-ben hunyt el. *Kenyeres Ágnes* (főszerk.): *Életrajzi lexikon*. II. L–ZS. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. 425.

állt, akik közül sokan már a földmunkások mozgalmaiban is részt vettek. Ezek a katonák a puszta kenyérért folyó küzdelemben edződtek. [...] Nagykőrösön géppuskás tanfolyamot indítottunk. Időtartama két hét volt. A tanfolyamon nem csak 31-es vöröskatonák, hanem más ezredbeliek is részt vettek. Vezetője, mivel a világháborúban is géppuskás voltam, én lettem, s egyben a második zászlóalj géppuskás századának parancsnoki tisztét is betöltöttem. A kis városkában barátkoztunk a lakossággal [...] Nagykőrösi tartózkodásunk alatt ezredünk létszáma annyira megnőtt, hogy a katonáknak járó zsoldot az ellátmányunk már nem fedezte. Pogány Kálmán az ezredirodába hívatott [...] Téged kérnék fel, hogy létszámunk nagy emelkedése miatt ellátmányunkat a Hadbiztosság megfelelő mértékben emelje fel. [...] legközelebbi vonattal utaztatok Pestre! Kornis Alfrédot, Ermer Árpádot, Kádár Imrét és Halászi Istvánt jelöltem ki magam mellé. Pestre érkezve a Hadügyi Népbiztosságon felkerestük a hadbiztost. [...] Kun Béla elvtárshoz fordultam. [...] Géppuskás századparancsnok vagyok és jelenleg a beteg gazdasági főnökünk helyett jöttem, hogy a pénzt mielőbb megkaphassuk. [...] telefonon adott utasítást a kért összeg kifizetésére [...] négy hetet töltöttünk Nagykőrösön. Katonáink megfelelő kiképzésben részesültek. Új katonaruha, sapka, bakancs, hátizsák, kenyérszák került kiosztásra, aminek nagyon örültek, de másnap már búcsút vettünk Nagykőrös velünk megbarátkozott, kedves lakosságától.

A 31-es gyalogezred a 6. hadosztály kötelékébe tartozott, amelynek politikai megbízottja Münnich Ferenc volt. Ezredünket Miskolcra rendelték, ahova május 27-én érkezünk meg, s néhány órával később már menetkész állapotba helyeztek bennünket. Megkezdődtek a felvidéki harcok. Ezredünk egymás után foglalt el fontos hídfőket, falvakat, városokat. [...] Már éreztük a Magas Tátra fenyveseinek ózondús illatát, ott álltunk Igló és Poprád kapujában, amikor Bokányi Dezső és Rónai Zoltán népbiztosok érkezését jelentették. Pogány összehívta zászlóaljparancsnokait. Gölnichányán kellett jelentkezniük. Szép nyári nap volt. Egy nagy téren félkörben álltunk, amikor Bokányi Dezső elmondta, hogy szomorú hírt kell közölnie: a párizsi békekonferencia elnöke, Clemenceau, június 13-án, a békekonferencia nevében, ultimátumot küldött. Ebben követelte, hogy a tanácskormány szüntesse be harci tevékenységét Csehszlovákia ellen és vonja vissza csapatait a megjelölt demarkációs vonal mögé. Ígéretet tett az antant nevében arra, hogy a magyar tanácskormányt meghívja a párizsi békekonferenciára és Tanácsmagyarország visszakapja a románok által megszállt területeket. Mindezt még külön sürgönyben is közölte Clemenceau. Az ultimátumra Magyarország tanácskongresszusa elfogadó választ adott. Mindannyian szomorúan hallgattuk Bokányit. Pogány Kálmán mindannyiunk előtt megkérdezte: milyen garanciát kapott a tanácskormány a románok által megszállt területek kiürítésére? Bokányi Dezső röviden válaszolt: – Kinek hihet az ember, ha a békekonferencia elnökének nem!? [...] Amikor sor került a visszavonulásra, katonáink dermedten hallgatták a parancsot. Sokan könnyeztek, sokan kiabáltak. Nem akarták elhinni, hogy a diadalmas, győzedelmes harcok után ki kell üríteni az elfoglalt területeket. Nehéz volt a helyzetünk, mert a románok által elfoglalt területek kiürítésében mi sem bíztunk! Július 2-án korán reggel megkezdődött ezredünk bevagonírozása. Kassáról a tiszai frontra indultunk. Miskolc pályaudvara előtt kisiklatták vonatunkat. Dolgoztak az ellenforradalmárok. Egy halottunk, néhány sérültünk is volt, közöttük Kornis és Pogány [...]. Kun közölte Pogánnyal Stromfeld Aurél vezérkari főnök lemondását és hogy utódjául Julier volt alezredest nevezték ki. Pogány Kálmán sápadt, szomorú arccal jött félkénkbe. Elmondta, hogy Kunnal beszélt, aki közölte, Stromfeld a visszavonulási parancs miatt lemondott és utódja a vezérkari székben Julier volt alezredest lett. Mindannyian fájdalmasan vettük ezt tudomásul. – Ide figyeljete elvtársak, a felvidéket elvesztettük, vele együtt Stromfeld Aurélt és én így most már elveszítettnek látom a háborút is. Juliért ismerem, köpönyegforgató, aki, ha

neki kedvező, balra tekint, ha úgy alakul a helyzet, akkor jobbra. Politikailag megbízhatatlan és többségükben mindazok is, akik a vezérkarhoz tartoznak! Stromfeld volt az összes tisztek között politikailag a legképzettebb, benne volt a legtöbb erkölcsi erő, melyhez progresszív gondolkodás, tehetség és kimagaslóan nagy katonai képzettség is járult. Ő menthette volna meg egyedül a kétségtelenül nehéz helyzetet – mondta. [...] Pogány Kálmán már a vonaton bejelentette, hogy a 31-es ezred 1. zászlóalja Abonyba, a 2. Újszászba, a 3. pedig Jászládányba kerül. Beosztotta a dandár csoport többi egységeit is. A dandár csoport parancsnoksága és az ezred trénparancsnoksága ugyancsak Abonyba települt. A katonák arcán még mindig ott ült a szomorúság, a bánat. Csak akkor engedett fel, amikor hírül vitték, hogy Kun Béla július 19-én Abonyba érkezik, hogy átadja a Forradalmi Kormányzótanács kiténtetését ezredünknek: a díszes hímezésű, nehéz selyemből készült frontlobogót...”⁴

A nagykőrösi történeti források a szerveződő hadseregről csupán elenyésző és igazán ellentmondásos dokumentummal szolgálnak. Annál is inkább lehetséges ez, mivel a hadsereg szervezés a központi katonai hatóság körébe tartozott, a város csupán „elszenvedője” volt az eseményeknek. Az egykori vörös tiszt visszaemlékezése ideális viszonyokról beszél, de valójában a várost igen sújtotta a tömeges katonai jelenlét. Nagykőrös város hatvantageú Munkástanácsának ülését 1919. május 7-én tartották. Ezen a gyűlésen Zsembery Gyula direktóriumi elnök és Forberger Gyula párttitkár, valamint „sok felszólaló keserűen panaszzal, hogy a városunkba beszállásolt és folyton változó 10–12 000 főnyi Vörös hadsereg siralmas és kétségbeejtő helyzetbe juttatja városunkat, mert a katonák teljesen fegyelmetlenek, rabolnak, rombolnak, erőszakoskodnak, a lakosságot valósággal kiélik és kifosztják mindenéből, a város és a lakosság élelmét, felszereléseit, eszközeit, butorait felhasználják, maguknak viszik vagy szét rombolják, köz és magánépületeket berondítják és megrongálják, a drága gabonavetéseket ledíbolják, lekaszálják, feleletik, a fogatokat, lovakat magukkal viszik, követelők és erőszakosak és senkinek nem fogadnak szót. Ha tovább így tart ez, hát rövidesen kipurzszul a város mindenéből éhség és paraszt lázadást vált ki a vörös hadsereg garázda eljárása során. Mind e panaszokkal Zsembery és Forberger fent jártak Bpsten, de a proletár diktatura szelleméhez nem méltó akkora intolarenenciával, tudatlansággal és nemtörődömséggel találkoztak az összes felsőbb hatóságoknál, addig utasították egyik Népbiztosságtól a másikig, hogy végre is hazajöjtek de semmit se tudtak végezni a Bpsten talált fejtelenségek közepette. Nyakunkra jönnek mennek az óriási katonai tömegek kik semmivel sincsenek ellátva, itt esznek, itt szereljük fel őket és elviszik mindenünket. Ezt nem orvosolja senki, mert odafenn tudatlan gyerekek és nők vannak az új rendszer hivatalaiban.

Tudósításul vesszük a megyei direktorium azon ígéretét, hogy ezen súlyos sérelmeket nyomban és gyökeresen orvosolni fogják, mihelyt Pestre érnek. [...] Hosszas vita után elhatározzuk azt is, hogy azon tanácsstagok, kik a Vörös hadseregbe belépnek, jelentkezzenek avégett holnapra a Munkásotthonban. Felhívjuk a város összes proletárjaikat hogy lépjenek be a Vörös hadseregbe, mentsük meg a proletár diktaturát” – fejezték ki álláspontjukat.

A kőrösi Munkástanács és Direktorium részéről hangoztatott és megfogalmazott jogos sérelmek közepette, valójában Nagykőrösön állt helyre a Vörös Hadsereg ütőképessége, mint arról Forgács Béla és Münnich Ferenc is ír. Az itt átvonuló és itt toborozott, megerősödött több tízezres hadsereg sikeresen verte vissza csehek támadását, előrenyomulását, az

4 Forgács Béla: Emlékeim a Tanácsköztársaság harcairól. Hadtörténeti Közlemények XXVI. 1979. I. sz. 69–77. A zászló eredetijét a Hadtörténeti Intézet őrzi, s a másolata pedig az Arany János Múzeum állandó kiállítási monográfiájában volt látható. Novák László Ferenc i. m. (2008) 114–115.

antant hatalmak azonban megtiltották, leállították a Vörös Hadsereg harci tevékenységét. Az antant hatalmak ígéretük ellenére, nem akadályozták meg a román királyi intervenció hadsereg erdélyi és tiszántúli térhódítását.

Békés megyében is már március végén megkezdődött a Vörös Hadsereg toborzása. Érdekességként említhető meg – mivel nagykőrösi vonatkozásai is vannak –, hogy Mezőberényben március 30-án hirdették ki a rendeletet, s ekkor egy helyi, húszesztendős fiatal ember – később kiváló építész –, Maász József belépett a Vörös Hadseregbe, a 101. gyalogos pótzászlóalj parancsnokságához került.⁵ Békéscsabára mentek, majd április 16-án Gyulára vezényelték át. A román intervenció hadsereg előrenyomulása következtében Aradról több százan menekültek Gyulára.

Mivel május 4-étől három hadtest megszervezését rendelték el, május 11-én a főparancsnokság a Duna–Tisza közére vonta vissza a haderőket. A románok támadása miatt Gyula térségéből Nagykőrösre helyezték át a VI. hadtest parancsnokságát, mint erről Münnich Ferenc is beszámol visszaemlékezésében. Maász József is Nagykőrösre került alakulatával (ekkor már a 31. gyalogezred nem volt a városban). Május 31.–június 11. között Nagykőrösön vette fel a zsoldját.⁶ A hadtestet Nagykőrösről Ócsára vezényelték át (június 15-én Maász itt vette fel a zsoldját), majd Budapestre vonulva vissza már Alsónémedin voltak. Július 31-én Maász József itt kapott eltávozásra papírt augusztus 2-ig, hogy Pesten szemüveget csináltasson, de vissza azonban már nem mehetett, mivel augusztus 1-jén megbukott a Tanácsköztársaság, a hadsereg is felbomlott.⁷ Jóllehet a VI. hadtest súlyos harcokat vívott a csehekkel Felső-Magyarországon, majd a románokkal a Tiszántúlon, Maász József és katonatársai mint a tartalékparancsnokság katonái már nem vettek részt a honvédő háborúban.

Az országos eseményekkel együtt alakult a politikai helyzet Nagykőrösön is (pl. az őszi rózsás forradalom mámorában Károlyi Mihályt örömmel üdvözölték kormányra jutása alkalmából, a város díszpolgárává is választották⁸). Az adriai hadiflottán volt haditengerész a nagykőrösi illetőségű Kántor József,⁹ aki az oroszországi vörös forradalom hatásaként ismerkedhetett meg a szocializmus eszméjével (ezt igazolja a matrólázadás is 1919. február elején az Adrián, a Cattaroi-öbölben). Visszatérve szülővárosába, alapítója lett Nagykőrösön az 1918. november 18-án megszervezett Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának. Ez a párt egyesült a kommunistákkal, s Nagykőrösön is hatalomra került a Tanácsköztársaság. A direktórium elnökévé Zsembery Gyulát választották meg, tagjai közé tartozott Kántor József, Láng István, Sasi György is. Megalakult a Munkástanács, a Vörös Őrség és a Forradalmi Törvényszék.

5 A bevonult vöröskatonák teljes ruházatát, havi 240 korona zsoldot kapott, a családoknak családi pótlék is járt, s egyéb juttatásban is részesült, pl. 1 kg sót kapott.

6 A VI. hadtest ezredei ekkor már Felső-Magyarországon harcoltak a cseh megszállók ellen.

7 *Novák László Ferenc*: Két mezőberényi építőmester, Maász Ádám és Maász (Méra) József. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 28. Békéscsaba, 2006. 283–284.

8 Nagykőrös díszpolgárai. *Novák László Ferenc*: Nagykőrös a XXI. század küszöbén. CEBA Kiadó, Budapest, 1999. A Tanácsköztársaság bukása után megvonták tőle ezt a megtiszteltetést. „*Csupán az akkori politikai félreismerésből keletkezett eme határozatunkat, mellyel gróf Károlyi Mihályt Nagykőrös város díszpolgárává választottuk, ezennel hatályon kívül helyezzük, gróf Károlyi Mihályt a díszpolgárságtól megfosztjuk, mert szomorú meggyőződés róla, hogy Károlyi Mihály átkos politikája vitte Magyarországot a veszített háborút követő borzalmas közállapotokba s ő készítette elő a ránk zudult bolsevizmust s az ő hibájának tudható be Magyarország jelenlegi válságát helyzetbe jutása*” – fogalmazta meg álláspontját a tanácsülés. MNL PML NkV Jegyzőkönyv 8361/1919. Polgármesteri jelentés, 1919. okt. 19.

9 A matrólázadás és katonasapkás haditengerész fényképe látható volt az Arany János Múzeum állandó kiállításában. *Novák László*: Arany János Múzeum. Az Arany János Múzeum Kismonográfiái I. Nagykőrös, 1989. 128.

A háborús állapotok révén, a végső időszakban, július 20-án helyezték át Kecskemétről Nagykőrösre városparancsnoknak Mészáros Jánost, aki foglalkozását tekintve asztalosként volt az aradi vagongyár munkása, művezetője.

A központi utasításoknak eleget téve hajtották végre a rendeleteket Nagykőrösön is. A felsőbb hatóságok követelték Budapest élelmiszerral való segítségét. Ez azonban szinte lehetetlennek bizonyult, mivel Nagykőrösön is élelmiszerhiány, ellátási bajok uralkodtak. A zavaros állapotokra maga Zsembery Gyula világított rá a Munkástanács június 21-i ülésén: „Zsembery Gyula elnök ismerteti a mai sajnálatos eseményeket, amikor ők a proletár érdekek iránti lelkesedéssel, igazságosan, éjjelt nappalt egybetéve fáradoznak a nép ellátásáért és az új társadalmi rend kifejlesztéséért, az őket meg nem értő proletárok csoportosan, a legdurvább szidalmakkal és élet veszélyes fenyegetésekkel támadják meg a direktoriumot. Nem látják hogy az élelmiszer hiány és nem a vezetőség a hibák forrása és az 5 éves háborút követő kimerülés. És amikor a direktorium ilyen fenyegetett helyzetben teljesíti feladatát, akkor a munkástanács tagok elhúzódnak, nem állnak segítségül a direktorium mellett. Ilyen körülmények közt Zsembery elnök a direktorium nevében is lemond a direktoriumi elnökség és tagságáról.”¹⁰

Zsembery lemondását nem fogadta el a Munkástanács. A helyzet azonban továbbra sem normalizálódott. Zsembery Gyula június 28-án már kormánybiztost és katonaságot kért a városba. Ezért is kerülhetett július 20-án Mészáros János városparancsnoknak Nagykőrösre, aki Kecskeméten is volt már városparancsnok.¹¹

A körösiek figyelemmel kísérték az országos politikai eseményeket is. A Munkástanács június 21-i ülésén szólalt fel Szűcs István, aki „előterjesztésében tiltakozik Hamburger [Jenő] népbiztosnak a tanácsok orsz. kongresszusán tett ama kijelentése ellen, hogy a proletár diktatúrát, a dolgozó munkások jogait és uralmát nem a föld, hanem az ipari munkások vívták ki és ezzel a földmunkások ország fenntartó munkásságának kellő értékelését tagadta meg”. Továbbiakban helyi ügyet érintve tett javaslatot: „sérelemzi a szesztilalom merev fenntartását és napi félliter bort követel a munkásoknak, mert a rekkenő nyári hőségben a sok víz élvezetétől megromlott egészséget egy kis szesszel lehet rendbetenni” – jelentette ki.¹²

A direktorium munkájában is részt vevő Kántor József továbbra is kapcsolatot tartott korábbi bajtársaival, haditengerész matrózokkal, s nem véletlen, hogy Nagykőrös válhatott az ezred központjává.

A helyben történt toborzás megmozgatta a lakosságot: beléptek a gyalogezredbe, de sokan beálltak a tengerészek közé is. A Vörös Népiúság május 23-i száma erről ad híradást: „Alulírottak önkéntesen bevonulunk a Vörös Hadsereg tengerészdandár 26-os vadász rohamzászlóaljához [...] üdvözléssel” – a nyilatkozat végén 34 bevonuló önkéntes aláírása.

A vörös tengerészet elitalakulatnak számított. Mielőtt az ezred frontra indult, május 23-án díszszemlét tartottak, amelyen magas rangú politikai vezetők is részt vettek. Erről így számol be a helyi vörös Népiúság: „Délután 2 órakor autómobilon városunkba érkezett Vágó Béla hadiügyi népbiztos és hadtest parancsnok¹³ Rákosi Mátyás politikai megbízott kíséretében, hogy az itt állomásozó tengerészezred fölött szemlét tartson. A piactéren, szemben a

10 Lásd a 8. sz. jegyzetet.

11 Békevári Sándor i. m. 335.

12 Lásd a 8. sz. jegyzetet. V. napirendi pont.

13 Vágó Béla Kecskeméten született 1882-ben. Édesapja Weisz Sándor kereskedő, édesanyja Kohn Cecil. A nagykőrösi születésű Vági Istvánnal együtt 1927-ben fogolycsere folytán a Szovjetunióba került. Vágót 1939-ben, Vágit 1941-ben koholt vádak alapján Sztálin kivégeztette. Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon. II. (L–Z). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.

szállodával, állott fel a tengerészek csapata századonként egymás mögött, teljes felszereléssel. Öröm volt nézni a kifogástalan ruhába öltözött matróz sapkás, egészséges arcú katonákat kiknek az arcáról a jókedv, a bátorság, s a proletár öntudat sugárzott. Vágó Béla gépkocsin megérkezvén, egyenesen a csapatokhoz ment, fogadta a zászlóalj jelentését, azután ellépett a szakaszok előtt ...”

A tengerészezred a felső-magyarországi hadszínterekre vonult a cseh intervenciók ellen, majd utána Szolnokra irányították, az előrenyomuló román hadsereg feltartóztatására. Münnich Ferenc visszaemlékezésében is említést tesz róluk: „A Vörös Hadsereg hiányos technikai felszerelése miatt a Tiszán való átkelés nehéz feladatot jelentett. Mégis sikerült megoldani. A Vörös Hadsereg fő ereje, melyet a szolnoki hídfő előtt felállított 210 löveg tüze támogatott, csodálatra méltó lendülettel, hősiesen hajtotta végre feladatát. A támadás július 20-án, hajnali 3 órakor indult meg. Elsőnek a 7. hadosztály csapatai keltek át a folyón. Három csoportta tagolódva támadtak: az északi csoportot a 6. hadosztály 101. ezrede, a középsőt a 7. hadosztály 4. ezrede, a délit a tengerész ezred képezte. A Vörös Hadsereg tüzérsége rövid idő alatt elhallgattatta a román hadseregnek a Tisza keleti partján felállított ütegeit és megbénította az ellenség ellenálló erejét...” – írja.

A Nagykőrösön toborzott 31. gyalogezred a Tisza vidékén is harcolt a románok ellen: „Súlyos harcok folytak a román bojár csapatok ellen. Szolnokot az ellenség minden eszközzel meg akarta tartani. A szolnoki hidat ugyan megrongálták, de felrobbantaniuk már nem sikerült. Csapataink még időben érkeztek és szétszórták, szétverték az ellenséget. A júliusi tiszántúli harcokban is győzedelmes csatákat vívtunk. Mind nálunk, mind az ellenségnél sok volt a halott, sebesült. Eredményes harcok folytak egész Karcagig. Ágyúink azonban elhallgattak, éles töltényeink elfogytak. Vaktöltényeket kaptunk, s a tüzérség is más méretű lövedékeket. Az ellenforradalom bomlasztó hatása, a munícióhiány, a sokszoros túlerő végül is visszavonulásra kényszerítette csapatainkat. A 6. hadosztály visszavonulását a 31-es gyalogezred utóvédként fedezte, összeszedtük az éles töltényeket és biztosítottuk a hadosztály tiszai átkelését” – írja Forgács Béla, aki részese volt a harcoknak.¹⁴

A Vörös Hadsereg a Tiszántúlról nem volt képes a hatalmas erőket felvonultató románokat visszaszorítani, a Tisza vonalát sem bírták tartani. A Vörös Hadsereg ismét demoralizálódott.¹⁵ A román intervenció sereg Budapest irányába haladhatott, s oda – a franciák, az antant támogatását élvezve – bevonult augusztus 4-én.¹⁶

A Tanácsköztársaság bukását Nagykőrösön a direktórium elnöke, Zsembery Gyula az augusztus 2-i népgyűlésen jelentette be.

A főváros elfoglalásával egy időben – augusztus 4-én – vonultak be a románok Nagykőrösre, Moşoiu tábornok parancsnoksága alatt: 3 tüzér-, 2 gyalog- és 1 huszárezred, 1 divízió, egy Lószorozó Bizottság. A törzskar a gimnázium és tanítóképző épületében volt elhelyezve, a katonaságot a lakosság házáinál kvártélyozták el.

Augusztus 11-én már a régi összetételű közgyűlés tanácskozott, amelyen Danóczy Antal előterjesztése nyomán állapítják meg, hogy a „*hazánkra 1919. március 21-től aug. 1-ig*

14 Forgács Béla i. m. 77–78.

15 A visszavonulás során „Utunk Budapestre vezetett. Egységeinket iskolákban helyeztük el. Fegyvereinket, géppuskáinkat megrongáltuk, értékes darabjainkat a csatornába dobtuk. Gyászos visszavonulásunk alatt tapasztaltuk és láttuk, hogy a jól őrzött katonaládákból tisztí mundérok kerülnek elő! És kik öltötték magukra őket? Az ellenforradalmár tiszték, köztük néhány jobboldali szocdempartí tiszt is. Két ellenséggel álltunk szemben: a belsőkel és a külsőssel...” – írja Forgács. Forgács Béla i. m. 78.

16 Fogarassy László: A Magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása. Történelmi Szemle XXIV. 1981. 20–50.

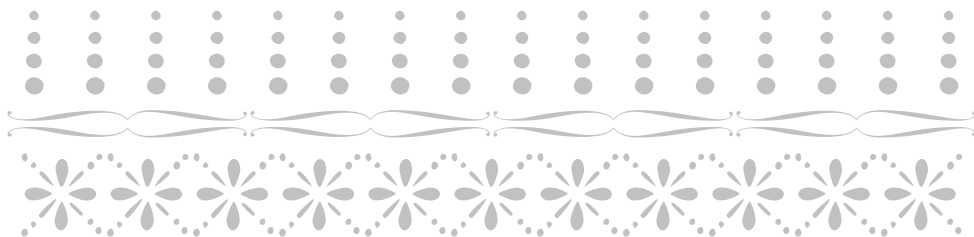
nehezedett bolsevizmus és proletár diktatura a 4 1/8 éves háboru által [...] kimerített hazánkat valósággal tönkre tette, javait elpusztította, jóérezsű polgárait üldözte és gyilkolta, az országot alig helyre hozható válságba sodorta. Épen ezért megvetésünket és utálatunkat fejezzük ki ezen bolsevizmus és proletárdiktatura iránt, undorral fordulunk el ugy ezen aljas rendszertől, valamint mindenkitől, akik ezen rabló és gyilkoló rendszerben tevékenykedtek, azt bármilyen irányú eljárásukkal elő segítették, az erőszakot szolgálták...” Ennek következtében dr. Kökény Dezső polgármestert lemondásra kényszerítették.¹⁷

A megszálló románok átvették a hatalmat, a közigazgatás irányítását. Kijárási tilalmat rendeltek el, hajszát indítottak „kommunisták”, „agitátorok”, „bujtatók” ellen. A helyi kollaboránsok együttműködve a románokkal, karjukra húzták a „Garda voluntar” feliratú fehér karszalagot. Megkezdődött a bosszúhadjárat. A románok az aradi illetőségű Mészáros János városparancsnokot a városháza előtt tarkólövessel kivégezték (Lőwy Gyula vörösőr is – aki a Népjóléti Bizottság mellett teljesített szolgálatot – hasonló sorsra jutott). Közvetlen beosztottjait megszégyenítették, Szabó Juditot, a kecskeméti vészőtörvényszék bíráját – Mészáros János rejtegetése miatt is – kegyetlenül megbotozták. A város gazdasági élete is válságba került. A románok megtiltották a zöldség- és gyümölcskereskedelmet, a szabad piacozást. A román katonák gátlástalanul raboltak, fosztogattak. A hivatalos kimutatás szerint a román megszállás alatt a város 2 millió 857 ezer 468 aranykorona értékű kárt szenvedett.¹⁸ A románok kivonulása előtt felvett „hivatalos jegyzőkönyv” erről nem tesz említést.

A román hadsereg 1919. november 17-én vonult ki Nagykőrös városából.

A kivonulás után, november 21-én tartott tanácsülésen dr. Szigethy László helyettes polgármester (ti. dr. Kökény Dezső polgármestert augusztus 11-én lemondatták) jelentette be, hogy „A román megszálló csapatok kivonulása folytán a város egész igazgatását a rendes közigazgatás szerint átvették. A román katonai parancsnokság ezen átadásról hivatalos jegyzőkönyvet vett fel a város részére és köszönetét fejezte ki a város és a lakosság kifogástalan magatartásáért...”

Novák László Ferenc

17 Védekezésül „Dr. Kökény Dezső polgármester a feleletre előadja, hogy ő mint más tisztviselő a helyén maradt és dolgozott a letűnt rendszer alatt mert a kérlelhetetlen terror kötelezte őt erre, azonban ő olyan jó szolgálatot tett a direktorium mellett a polgárságnak, hogy ezért örök hálaival tartozik neki a város polgársága, mert ő mérsékelte a direktoriumot, s gátolt meg ott minden tulkapást, az ő érdeme, hogy Nagykőrösön nem volt rablás, gyilkolás, erőszak, sikkasztás, ő kereste és adta vissza a lakosság ékszerreit is...” Mivel a Munkástanács követelésére 1919. április 27-én „megesküdüött a proletárdiktaturára”, nem maradhatott tovább polgármesteri megbízatásában. NML PML NkV Nagykőrös város jegyzőkönyve, 1919. aug. 11.

18 Böőr László: Nagykőrös gazdasági és társadalmi viszonyai a két világháború között. In Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából. Szerk.: Novák László. Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati I. Nagykőrös, 1978. 169–272.